

References

1. Adam Bremenski. Dejanija arhiepiskopov gamburskoj cerkvi // Adam Bremenski, Gel'mol'd iz Bosau, Arnol'd Ljubekskij Slavjanskije hroniki. – Moskva: Russkaja panorama, 2011. – S.7–150.
2. Gel'mol'd iz Bosau Slavjanskaja hronika // Adam Bremenski, Gel'mol'd iz Bosau, Arnol'd Ljubekskij Slavjanskije hroniki. – Moskva: Russkaja panorama, 2011. – S.151–304.
3. Kievskij sinopsis. – Moskva: Evropa, 2006. – 242 s.
4. Lovmjanckij G. Religija slavjan i ee upadok. – SPb.: Akademicheskij proekt, 2003. – 512 s.
5. Niderle L. Slavjanskije drevnosti. – Moskva: Izdatel'stvo inostrannoj literatury, 1956. – 450 s.
6. Poslanie episkopa krakovskogo Matveja Bernardu Klervoskomu // Shhaveleva N. Pol'skie latinojazychnye srednevekovye istochniki. Teksty, perevod, kommentarij. – Moskva: Nauka, 1990. – S.157–170.
7. Prokopij Kesariskij Vojna s gotami [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.vostlit.info/Texts/rus/Prokop/sodgot>
8. Rybakov B. A. Jazychestvo drevnih slavjan. – Moskva: Nauka, 1994. – 608 s.
9. Rud' M. O. Pro rozvytok jazychnyc'koi' religii' ta i'i' rol' u polaboslav'jans'komu suspil'stvi X–XII st. // Problemy slov'janoznnavstva. – L'viv, 1990. – Vyp.42. – S.10–16.
10. Titmar Merezburgskij Hronika v 8 knigah / Perevod s lat. I. V. D'janonova. – Moskva: Russkaja panorama, 2009. – 256 s.
11. Bruckner A. Kasania sredniowiecznie // Rosprawy akademii umiejtnosci wydzial filologiczny Serya II. – 1895. – T. IX. – S.38–97, 317–390.
12. Bruckner A. Mitologia slowiańska i polska. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985. – 368 s.
13. Buko A. Archeologia Polski wczesnosredniowiecznej. – Warszawa: Trio, 2005. – 494 s.
14. Cosmae Pragensis Chronica Boeorum // Monumenta Germaniae Historica Scriptores rerum Germanicarum, Nova series. – Berlin: Apud Weidmannos, 1923. – 298 s.
15. Galla kronika // Monumenta Poloniae Historica. T. I. – Lwow: Drukarnia Zakladu im. Ossolinskich, 1864. – S.379–484.
16. Grodecki R., Zachorowski S., Dąbrowski J.: Dzieje Polski średniowiecznej. T. I. – Krakow: Platan, 1995. – 426 s.
17. Herbold Dialog o życiu św. Ottona, biskupa bamberskiego // Monumenta Poloniae Historica Seria 2; t. 7 cz. 3. – 1974. – 241 s.
18. Jana Długosza Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa polskiego. Księga I i 2 (do 1038). – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. – 448 s.
19. Labuda G. Mieszko I. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 2002. – 288 s.
20. Miskevics M. Życie codzienne mieszkanców ziem polskich we wczesnym średniowieczu. – Warszawa: TRIO, 2010. – 249 s.
21. Modzelewski K. Chłopi w monarchii wczesnopiastowskiej. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 1987. – 295 s.
22. Sikorski D. A. Kościół w Polsce za Mieszka I i Bolesława Chrobrego. Rozważania nad granicami poznania historycznego. – Poznan: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2011. – 572 s.
23. Tyszkiewicz J. O shyklowym poganstkie na ziemiach polskich // Kwartalnik historyczny. – 1966. – №73 (3). – S.549–562.
24. Urbanczyk S. Dawni Słowianie Wiara i kult. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 1991. – 221 s.
25. Urbańczyk S. Religia pogańskich Słowian. – Krakow: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1947. – 89 s.

Mahdych O. R., graduate student, Kyiv National University Shevchenko (Ukraine, Kyiv), martin_zagrebski@ukr.net

Pagan cults in Polish lands in the 9th–10th centuries

The article deals with the system of pre-Christian pagan cults that existed in Poland until the middle of the tenth century. The studying of pagan beliefs of this region is one of the most difficult problems in researching of medieval Central and Eastern Europe. The author attempts to reconstruct the pantheon of Slavic deities throughout Polish territories and demonstrate a place of pagan priests in the society of local tribes. In the article the historian analyzed the cults of natural objects and animals (mountains, forests, sea, horses) that existed in Poland.

Keywords: pagan cults, deities, Gallus Anonymus, Jan Długosz, church charters, Lado, Lel, Svarog, Svetovid, polydoxia, cult of mountains.

Магдыч О. Р., аспирант, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), martin_zagrebski@ukr.net

Языческие верования на польских землях в IX–X вв.

Проанализирована система дохристианских языческих культов, которые существовали на польских землях до середины X в. Исследование верований этого региона является одним из самых тяжелых в Центрально-Восточной

Европе. Автор на основе источников и археологических материалов пытается реконструировать пантеон славянских божеств на польской территории и показать их место в общественно-политической жизни местных племен. В статье проанализированы культы природных объектов и животных (горы, леса, моря, лошади), которые существовали в Польше.

Ключевые слова: культ, божества, Галл Аноним, Ян Длугош, церковные уставы, Ладо, Лель, Сварог, Световит, Перун, полидоксия, культ горы.

* * *

УДК 94(438)«1944/19456»:329(438)ПОРП:342.51

Шваб Л. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри всевітньої історії, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк), lesyashvab@gmail.com

КЕРІВНІ КАДРИ У ВИКОНАВЧОМУ АПАРАТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ ПОЛЬСЬКОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ (1944–1956)

Вісвітлюються збірні портрети осіб, задіяних у виконавчому апараті Центрального комітету Польської робітничої партії та Польської об'єднаної робітничої партії від серпня 1944 до листопада 1956 року. З'ясується вік, стать, походження, освіта, життєпис особи до моменту обіймання нею керівної посади у виконавчому апараті партії комуністичного спрямування. Виявлено, що більшість становили молоді чоловіки з промислових підросійських округів, робітничого походження, в минулому – члени Комуністичної партії Польщі, котрі в роки Другої світової війни перебували в СРСР.

Ключові слова: партійний апарат, партійний функціонер, Центральний комітет Польської робітничої партії, Центральний комітет Польської об'єднаної робітничої партії.

У політичній системі, запровадженій в повоєнній Польщі, найвищими органами державного керівництва були Сейм, Державна Рада й уряд. У дійсності влада в соціалістичній Польщі здійснювалася на засаді «демократичного централізму» й належала еліті ППР – ПЗП¹, чи партійній бюрократії [9, с. 128–129]. Найвищі щаблі цієї еліти творили члени Політичного бюро, Секретаріату ЦК², перші секретарі воєводських комітетів партії й керівники відділів ЦК.

Метою цієї статті є складання збірного портрету осіб нової повоєнної польської реальності, а саме: стать, походження, освіта, характеристика, життєпис осіб, котрі незмінно перебуватимуть на найвищих керівних посадах до початку 1960 років.

Виконавчий апарат ЦК ППР почав формуватися вже на території так званої Люблінської Польщі. В період від серпня до листопада 1944 р. утворилося сім відділів, у 1945 – 4 наступних, у 1946 – 3, у 1947 – 2, разом – 16. Військовий відділ проіснував тільки один рік, до серпня 1945 р. У листопаді 1947 р. Господарчий відділ був з'єднаний із Загальним відділом. У 1951 р. виконавчий апарат ЦК ПЗП складався з 17-ти відділів, які можна поділити на дві категорії «відомчі» й «внутрішні».

«Відомчі» відділи стежили, контролювали й в значній мірі керували працею органів державної адміністрації (в основному міністерств) і громадських організацій. Це були: економічний, земельний, комунікаційний, адміністративний, закордонний, соціально-професійний, жіночий, пропагандистський, масової пропаганди, преси й видавництва, освіти, науки, культури. Кожен з відділів

¹ ППР – Польська робітничка партія (Polska Partia Robotnicza – PPR); ПЗП – Польська об'єднана робітничка партія (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza – PZPR).

² ЦК – Центральний комітет (Komitet Centralny).

надзорували над однією чи кількома інституціями. До групи «внутрішніх» відділів належали: відділ партійної освіти, історії партії, загальний відділ (відав нерухомістю й фінансами ПЗПР) і організаційний відділ (відав усією внутрішньою проблематикою партії). На правах відділу функціонувало Бюро Секретаріату ЦК і Бюро листів і інспекції. Особлива роль відводилася відділу кадрів, котрий відбирав і розподіляв кадри в партійному апараті й державній адміністрації [1, с. 130].

1949–1956 рр. відбулася багаторазова реорганізація структури виконавчого апарату ЦК. Відділи дрібнілися на менші – сектори й підсектори. Часті структурні зміни проходили у «внутрішніх» відділах; тут зростала чисельність працівників з 336 осіб наприкінці 1951 р. до 513 працівників 1956 р. [2, с. 95–96].

Про поточні завдання виконавчого апарату ПЗПР в липні 1951 р. розповів Р. Замбровський на зібранні політпрацівників: отже, йшлося про: 1) контроль за виконанням ухвал ЦК і реагування на виклики й викривлення; 2) допомога партійним організаціям у донесенні завдань вищого керівництва партії; 3) опрацювання матеріалів, проектів ухвал для потреб керівництва; 4) сигналізування про проблеми, виявлені на конкретній ділянці партійної роботи; 5) і, обов'язково, – праця з кадрами [8, арк. 3].

У виконавчій службі ППР/ПЗПР існувала внутрішня ієрархія, але з'ясувати справжню партійно-апаратну субординацію, завдання не з простих. Формальне (а в дійсності реальне) підпорядкування показує табель окладів партійних працівників 1946 р. і 1947 р. Керівників п'яти найважливіших відділів – організаційного, персонального, економічного, пропагандистського й земельного знаходимо в першій групі оплат, поряд з членами секретаріату ЦК. Більшість з них одночасно виконували функції членів секретаріату (до секретаріату входило шестеро – восьмеро осіб). Отже, над керівниками п'яти відділів (перелічені вище) в службовій ієрархії були лише члени ЦК. Другу групу, за табелем, становили заступники керівників відділів першої групи, керівники інших відділів, а також перші секретарі воєводських комітетів партії. До третьої групи входили заступники керівників відділів другої групи, старші інструктори ЦК і другі секретарі воєводських комітетів [6, с. 269; 5, с. 43].

Після утворення ПЗПР 1948 р., секретаріат, фактично, перетворився на керівний орган партії. 1948–1951 рр. керівники ключових відділів ЦК входили до складу новоутвореної, третьої інстанції ЦК ПЗПР – до Організаційного бюро [1, с. 23–24] Г. Хелховський і Ф. Мазур були водночас заступниками членів Політбюро. Згодом відбулося цілковите розділення між найвищим партійним керівництвом і керівництвом виконавчого апарату ЦК. Лише Є. Моравський від січня 1955 р. був одночасно секретарем ЦК і керівником Відділу пропаганди й агітації [1, с. 23–24].

Відділи ЦК різнилися між собою рівнем повноважень, а отже впливів. Менш впливові – загальний, історії партії, комунікаційний, жіночий тощо. Але навіть при цьому керівники цих відділів (й керівники інших відділів) в ієрархії влади стояли вище міністрів та інших керівників державних інституцій. Хоча впливи залежали не тільки від конкретного відділу, але й від авторитету особи, котра його очолювала, її неформальних зв'язків із членами вузького партійного керівництва.

9 відділів (9%), з–посеред 82, очолювали жінки. Залучення жінок у виконавчій структурі з роками зменшувалася. 1946 р., коли ЦК ППР тільки формувалася, жінки очолювали 3 відділи, що становило $\frac{1}{4}$ від усього керівного складу. 1949 р. частка жінок понизилася до 12%, у наступні роки керівні посади займали 2 жінки. Загальна чисельність жінок, котрі працювали в апараті ЦК, становила 25–28%. Вони керували менш важливими відділами – загальним, жіночим, історії партії тощо, – або ж пов'язаними з культурою, освітою й наукою. Лише Г. Козловська 1945–1946 рр. керувала відділом пропаганди й одночасно була членом Секретаріату ЦК. Г. Козловська, зрештою, була єдиною жінкою в історії ППР і ПЗПР – членом Секретаріату [3, с. 584]. У так званому гомулківському періоді, в 60–х рр., серед керівників відділів ЦК не було жодної жінки.

Середній вік керівників виконавчого апарату ППР і ПЗПР – 39,6 років. З–посеред 41 особи партійної еліти половина була віком від 31 до 40 років; 4 особи – до 30–ти: Ст. Шинкер – 26, М. Ягельський, М. Турлейська, М. Ковалевська–Крихова – по 29 тощо. Чотирьом виповнилося 50 років [3, с. 584].

Більшість членів виконавчого апарату ЦК (58 осіб з 79) були родом з Конгресувки, половина – з двох найбільших міст – Варшави (23) й Лодзі (6), інші – з лодзького текстильного округу й Домбровського басейну. Отже, 40 осіб (50%) походили з промислових підросійських округів, що в дійсності й були базою вербування комуністичного запліччя. 5 осіб з грона керівників виконавчої служби ЦК походили з інших міст Конгресувки – Любліна, Замостя, Ченстохова й Келець, 12 мешкали в містах Мазовша й Келенщини. Інших шестеро мешкали на давніх східних землях Речі Посполитої: К. Патрусевич – у Мінську, М. Окс – у Луцьку, В. Тітков – у Рівному, Тр. Маришук – у селі Суховоля біля Луцька, М. Попель – у Києві, Фр. Мазур – у селі Волковці на Поділлі; п'ятеро осіб народилися на півдавстрійській Східній Галичині. Лише 3 особи походили з піднімецьких територій Познані й Катовіц [3, с. 584].

Що стосується соціального походження нової генерації керівників у виконавчій службі ЦК, то його визначають за професією батька конкретної особи. Згідно цього твердження, 51% керівників апарату ЦК виростили в родинах робітників, у тому числі кілька осіб – у родинах сільськогосподарських робітників. 20 осіб походили з родин інтелігенції (що треба розуміти: батько особи утримував родину розумовою працею. Інтелігентське середовище було досить різношерстим: батьки 6–ти осіб учителювали, інші були працівниками пошти, бухгалтерами тощо. Така ситуація стосувалася 12–ти осіб, котрі в анкетах вказували своє дрібноміщанське походження (15%). Більшість, це – діти дрібних ремісників і торгівців, серед них – син аптекаря (власника $\frac{1}{4}$ аптеки) (М. Вонгровський); син кельнера – співвласника ресторану (Ю. Махно) і донька власника книгарні (Ед. Орловська). Діти селян становили меншість – 10%. З–посеред усіх, тільки Л. Касман відкрито зізнався в своєму буржуазному походженні. Його батько був заможним купцем, котрий, щоправда, втратив більшу частину статку, а мати – співвласницею пивниці [12].

Легалізація молодих політиків у владі відбувалася завдяки вищій освіті, котру мали 29 осіб (35% керівників), або неповній вищій освіті – 8 осіб. 18 осіб здобули освіту

в навчальних закладах Речі Посполитої; Є. Борейша і М. Вонгровський – у Франції, інші – в Радянському Союзі. Ще троє – Ан. Верблян, М. Ягельський, Є. Моравський отримали вищу освіту після війни. Вбільшості це була гуманітарна та педагогічна освіта; Ст. Матушевський – випускник Теологічного відділення Варшавського університету, котрий 1937 р. відмовився від духовного сану, заради вступу в ППС. До нової комуністичної еліти входили також: 5 економістів, 5 правників, 4 інженери, а також лікар, зоолог і агроном. 24% керівників мали середню освіту: 11 закінчили гімназію, 7 – середні професійні школи, 2 – учительські семінарії. 15 керівників відділів (18%) мали лише середню школу. Понад 7 осіб – випускники професійно-орієнтованих шкіл; А. Долінський – самоук; дехто мав незакінчену середню освіту [3, с. 585].

50% керівного складу партії після Другої світової війни становили функціонери передвоєнної Комуністичної партії Польщі (КПП). Частина поєднувала професійну працю з партійною. Інші, після вступу в партію, залишалися на постійному місці роботи, а партійну роботу виконували таємно. Багато «функів» (жаргон від «функціонерів») КПП наприкінці 30–х років відбували ув'язнення.

Для більшості відправною точкою залучення до апарату партії була участь в комуністичному русі в II Речі Посполитій. Але після війни в апараті ЦК 20 осіб ніколи не належали до комуністичної партії, 12 були безпартійними, 8 – діячі соціалістичного руху (ППС і Товариства робітничого університету). 15 осіб зголосилися до вступу в ППР у 1942–1945 рр., натомість п'ятеро (Барановський, Махно, Матушевський, Рибіцький, Верблян) були важливими особами в ППС, а до ПЗПР вступили лише в 1948 р. Серед 62 передвоєнних комуністів лише 5 осіб брали участь у комуністичному русі з часу Першої світової чи громадянської війни в Росії, інші прилучилися до комуністичної діяльності в 20–х і 30–х роках.

На найвищі шаблі сражії в КПП зійшли: Фр. Мазур (член ЦК в 1930–1938), З. Новак (член ЦК 1932–1938), О. Длуський (заступник члена ЦК 1923–1925 рр., член Крайового секретаріату 1926–1927 рр. і 1934–1936 рр.), А. Айстер, Т. Данішевський, Л. Касман, К. Легомський, Е. Охаб, Ст. Сташевський, Ю. Токарський, Р. Замбровський кілька років виконували ключові функції секретарів Окружних комітетів КПП (так звані окружки) в різних регіонах Польщі. Легомський, Сташевський і Замбровський у певний час були секретарями ЦК Комуністичного союзу польської молоді (КЗМП). Згадана десятка осіб разом з Р. Карлан–Кобринською і Е. Орловською були секретарями ЦК Комуністичної партії Західної Білорусії, а М. Окс – окружним секретарем Комуністичної партії Західної України. Усі ці люди, принаймні, кілька років перебували в СРСР, де проходили вишкіл у школах Комінтерну, чи працювали в партійному апараті. Винятком можна вважати Е. Охаба. В рубриці «політична освіта» він написав «ув'язнення». Серед повоєнних керівників апарату партії були також особи середнього капелеєрівського шаблону: 4 секретарі міських комітетів, 4 секретарі дільничних комітетів, 4 працівники центральної редакції КПП. Багаточисельна група походила з комуністичного молодіжного руху (КЗМП, ЗНМС «Життя»). Чільний діяч повоєнного комуністичного руху Є. Моравський був членом Головного управління «Життя» [3, с. 587].

Чотири діячі КПП, котрі належали до групи очільників виконавчого апарату ЦК ППР і ПЗПР, відбували ув'язнення в російських в'язницях (так звані «чистки партійних рядів», проведених Сталіним). Токарський і Ю. Ковальчук були арештовані 1935 р., Сташевський – 1937 р. У 1938 р. Токарський був звільнений і реабілітований. Працював токарем на фабриці в Челябінську. Ковальчук і Сташевський сиділи в ув'язненні до кінця війни. В червні 1940 р. до них примкнув Мазур, якого засудили на 5 років за антирадянську пропаганду, так звану «хибну оцінку троцькізму». Усі троє повернулися в Польщу 1945 р. Їх звільнення домоглося керівництво ППР, у той момент партія мала потребу в досвідчених партійних кадрах.

Від осені 1939 р. 43 особи, пізніших керівників виконавчого апарату ЦК, перебували на території СРСР, переважно у Львові, Білостоці й кількох довоколишніх місцевостях. Їм обсадили на керівні посади на фабриках й у професійних спілках. Дещо важливіші роль відіграв Є. Борейша – директор «Ossolineum» у Львові й Т. Данішевський – головний редактор польського Державного видавництва літератури іноземними мовами. Кілька майбутніх керівників продовжували навчання, інші працювали вчителями, редакторами, службовцями чи робітниками. Окрім колишніх комуністів на території окупованій СРСР перебували 3 соціалісти (Ф. Барановський, С. Матушевський, А. Куліговський) і 3 безпартійні – С. Шинкер, Ю. Недзведзкі, А. Верблян. Шинкер навчався в Львівській політехніці, Недзведзкі працював інженером на Донбасі й Уралі, Верблян з родиною засланий у Сибір. 1943 р. усі троє служили в Першій дивізії піхоти імені Т. Костюшка [3, с. 587].

22 червня 1941 р., після нападу Німеччини на СРСР, більшість польських комуністів евакуювалися в глибину Радянського Союзу. Найчастіше працювали на фабриках і в колгоспах, пізніше багато з них були мобілізовані в батальйони праці (стройбати). Кілька осіб мали деякі переваги, приміром Т. Данішевський працював у Головному політичному управлінні Червоної Армії. Л. Касман був інструктором Відділу кадрів Комінтерну. В школі Комінтерну в Кушнаренково працювали М. Попель, В. Рузга, А. Альстер, С. Єндриховський, П. Гоффман, Р. Каплан–Кобринська тощо. Всі готували радіо-аудії польською мовою [3, с. 587].

1943 р. 16 осіб (разом з колишніми соціалістами Матушевським і Куліговським) були скеровані до Війська польського, де в офіцерських чинах проводили політично-виховну роботу. 16 осіб отримали різні посади в Спілці польських патріотів. Двоє колишніх «функів» КПП К. Легомський і З. Новак втрапили до німецького полону в Білорусії. 9 інших діячів залишилися під німецькою окупацією й брали участь у створенні ППР [3, с. 588].

Шестеро членів групи, котра аналізується, працювали в службі НКВД, радянській розвідці й Комінтерні. Артур Ріттер–Ястжембський, будучи член ППР, працював для центрального управління радянської розвідки в Москві. Станіслав Куйда в кінці 1941 р. був перекинутий на територію окупованої Польщі; через кілька місяців втрапив у німецький полон. К. Петрусевич воював у партизанському загоні, організованому НКВС, на території Білорусії. Л. Касман, функціонер Комінтерну, в червні 1943 р. був скерований у партизанський загін на Поліссі. В січня 1943 р. прийшов з власним загоном

на Люблінщину з завданням нав'язати контакти з керівництвом ППР. До загону Касмана потрапив абсолювент школи в Кушнарєнково В. Рuzга. В. Левінковський був працівником центральних органів управління Комінтерну 1941–1944 рр. Абсолютно протилежною була доля Ст. Шиманського, члена КПП, котрий в 1940 р. був висланий у Сибір. У березні 1942 р. він зголосився до Польської армії в СРСР. Разом з нею потрапив на Близький Схід. Проїшов увесь бойовий шлях 2 Корпусу Польської армії генерала Андерса в Італії. Повернувся в країну 1946 р. [3, с. 588].

23 особи від вересня 1939 р. перебували на території німецької окупації. Серед них було заледве восьмеро передвоєнних комуністів. У шеренги ППР в 1942 р., окрім них, вступило два соціалісти – Б. Бендек і Ст. Трояновський і троє безпартійних – Г. Шафранський, Ст. Жолкєвський і Ст. Кубічек. Й. Махно і М. Рибіцький були активними діячами Робітничої партії польських соціалістів (разом з Ф. Барановським, котрий 1941 р. повернувся до Львова). М. Мажець в 1943–1945 рр. воював у відділах Батальйону Хлопського на Келенщині. До ППР вступив 1945 р. До партії вступили кілька інших осіб, котрі раніше не були помічені в політиці. Чотири комуністичні діячі в момент вибуху II світової війни перебували на території Франції й Бельгії. В. Клоєвїч 1940 р. був мобілізований до 2 Стрілецької дивізії генерала Б. Пругар–Кетлінга й після боротьби з німцями потрапив в табір для інтернованих в Швейцарії. На початку 1941 р., при спробі перетину кордону, втрапив до німецького ув'язнення [4].

Отож не менше 50 осіб майбутніх керівників виконавчої служби ЦК вели свою політичну кар'єру з КПП, 7 – з ППС і 11 – безпартійні.

Партійний апарат 1944–1945 рр. рекрутувався з шеренг Війська польського (Альстер, Віташевський, Замбровський), керівництва професійних спілок (Цєслик, Долінський), конспіраційного керівництва ППР (Хелховський, Клішко, Козловська), Головного управління ЗПП¹ у Москві (Марушчук, Ковальська), агентів НКВС і Комінтерну (Ріттер–Ястжембський, Касман).

Рішення про номінування особи на посаду керівника відділу приймало Політбюро за поданням відділу кадрів. Оскільки спеціальних документів, які б містили критерії заміщення посад конкретними особами, виявити майже неможливо, наведемо рекомендацію на посаду керівника відділу науки С. Земанек (1952 р.): «[...] працівник з великим політичним досвідом, ініціативна в праці, добре зорієнтована в питаннях вищої освіти, [...] цілковито віддана партії» [14]. В характеристиці Є. Моравського, заступника керівника відділу пропаганди, за два тижні до призначення його керівником відділу, читаємо: «[...] політично дозрілий, ідеологічно підкований товариш, [...] відданий партії, випробуваний комуніст. Здібний до виконання обов'язків у царині пропаганди й партійної агітації [...]. Тішиться великим авторитетом серед працівників відділу» [10].

Цікавим прикладом кар'єрного росту «апаратчика» (у зазначений період) був випадок зі Ст. Шиманським. Тєсля, слухач професійної школи, перед 1939 р. – рядовий член КПП, 1942–1946 рр. – рядовий армії Андерса. Ось ця остання обставина була компрометуючою для його

кар'єри. Але з іншого боку, вона змусила Шиманського до особливої покійності й працьовитості. Вже 1947 р. він став секретарем міського комітету партії в Острівці Свєнтокжиському, а через рік – секретарем фабричного комітету «Хути Островець». Про нього говорили, як про людину «врівноважену, спокійну, водночас енергійну й розумну, таку, що «тішиться авторитетом, навіть симпатією, [...] працює з повною віддачею для партії» [13]. В березні 1949 р. Шиманський став інструктором Організаційного відділу ЦК. У червні 1953 р. закінчив партійну школу при ЦК. У першому пункті «Загальної характеристики партійно–політичного й морального обличчя» написано, що Шиманський розвивається повільно, але послідовно, працює «в поті чола», займає видне положення в партії». Результати навчання визнані (в пункті 2) більшими, ніж добрі. Насамкінець (в пункті 3) в «Оцінці перспектив подальшої праці слухача» директор школи Р. Гранас написав: «Пану Шиманському по силі обов'язки керівника організаційного відділу ЦК, з часом і секретаря КВ²» [13].

Гіршими характеристиками наділяли Ю. Махна, йому, як написано в його особовій справі, не бракувало відданості партії, але «відчувалася певна м'якість, яка в відповідальний час може заважати йому в прийнятті самостійних рішень і подоланні труднощостей [...]. Натомість сумлінно виконує розпорядження згори» [11]. Як видно, ПЗПР мала труднощі з підбором керівних кадрів. Найбільше цінувалися особи беззастережно віддані партії. Вимагалось також досвіду партійної роботи (в тому числі стаж в КПП), певні риси характеру, здатність до організаційної роботи, авторитет серед підлеглих працівників тощо. Обов'язковою вимогою було соціальне походження (зрозуміло, – робітничє) й компетентність у справі. Після 1956 р. все більше уваги звертали на професійну придатність і здібності до виконання конкретної роботи. Тому так високо ставилися слухачі Інституту виховання наукових кадрів при ЦК ПЗПР М. Ягельський і А. Вєрблян. Після того як 1954 р. було усунуто кілька керівників єврейської національності, важливості набула графа про національність [3, с. 592].

У керівництві апарату ЦК ППР/ПЗПР відбувалася постійна ротація. 1944–1945 рр. на посади було номіновано 21 особу, 1946–1947 рр. – 14, 1948 р. – 10 осіб. У грудні 1948 р. серед 19–ти керівників апарату, шестєро були новими особами. В наступні 1949–1952 рр. відбулися нові кадрові й організаційні зміни (заміщено 29 осіб). 1953 р. можна вважати стабільним, заміщено тільки 3 особи. Проте в апараті залишилося лише 5 керівників, що працювали з грудня 1948 р. 1954–1956 рр. відбулася нова хвиля кадрових ротаций (заміщено 18 керівників). У листопаді 1956 р. зі старої пєпєєрівської гвардії в апараті залишився лише Т. Данішевський [3, с. 592].

Висновок. Тож керівні кадри виконавчого апарату ЦК ППР/ПЗПР були досить строкаті з точки зору соціального походження й рівня освіти. Їх спільними рисами були участь в діяльності КПП і молодий вік. 90% цих людей походило з одного покоління комуністичних (і соціалістичних) діячів, народжєних в 1900–1920–х рр. Представники цього покоління домінували в партійному апараті аж до 1968 р. Найвищий рівень освіти (й здібностей) був властивий особам, котрі займалися

¹ ЗПП – Союз польських патріотів (Związek Patriotów Polskich – ZPP).

² КВ – Воеводський комітет (Komitet Wojewodski – KW).

питаннями пропаганди, науки й культури; найнижчий – економічними питаннями. Робота в апараті ЦК була важливою сходинкою до майбутніх керівних посад в центральних органах партії. Наприкінці 1956 р. з-посеред 17-ти членів Політбюро й Секретаріату ЦК, 10 вийшли з виконавчої служби партії.

Список використаних джерел

1. Centrum władzy w Polsce 1948–1970 [red. A. Paczkowski]. – Warszawa: ISP PAN, 2003. – 306 s.
2. Dymek B. Pracownicy etatowi PZPR w latach 1948–1954 // Z pola walki. – 1983. – Nr.3–4.
3. Dzieje biurokracji na ziemiach polskich [pod. red. Artura Górnika]. – Radzyń Podlaski: Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych: Radzyńskie Towarzystwo Naukowe (Libra), 2008. – 604 s.
4. Kłosiewicz W. Gdy wieje wiatr historii / Wiktor Kłosiewicz. – Warszawa, 1987.
5. Protokoły posiedzeń Biuro Politycznego KC PPR 1947–1948 [opr. A. Kochański]. – Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2002. – 360 s.
6. Protokoły posiedzeń Sekretariatu KC PPR 1945–1946 [opr. A. Kochański]. – Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2001. – 495 s.
7. Słownik biograficzny działaczy ruchu robotniczego [red. F. Tych; kom. red. Żanna Kormanowa]. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1985. – T.1. – 56 s.; 1987. – T.2. – 751 s.; Warszawa: Muzeum Niepodległości, 1992. – T.3. – 619 s.
8. Stenogram z odprawy pracowników politycznych KC PZPR w dniu 1 VII 1953 r. // AAN w Warszawie. KC PZPR. Sygn. 237/VII–3.
9. Sztumski J. Elity: ich miejsce i rola w społeczeństwie / Janusz Sztumski. – Katowice – Warszawa: Śląsk, 2003. – 181 s.
10. Teczka osobowa Jerzego Morawskiego // AAN. CK PZPR. Sygn. CK VII–1018.
11. Teczka osobowa Józefa Machno // AAN. BSK. Sygn. 237/XXIII–811.
12. Teczka osobowa Leona Kasmana // AAN. Centralna kartoteka PZPR. Sygn. CK 6009.
13. Teczka osobowa S. Szymanskiego // AAN. CK PZPR. Sygn. 7893.
14. Teczka osobowa Zofii Zemanek // AAN. CK PZPR. Sygn. CK 6497.

Shvab L. P., candidate of historical sciences, associate professor at the World History Department Lesya Ukrainka Eastern European National University (Ukraine, Lutsk), lesyashvab@gmail.com

Leading stuff in the executive apparatus of the Polish Workers' Party and the United Polish Workers' Party Central Committee (1944–1956)

The article is devoted to personalities, who were involved into apparatus of Central Committee of Polish Workers' Party and United Polish Workers' Party from August 1944 to November 1956. The age, sex, origin, education, biography of a personality is found out before one began to occupy the position in the apparatus of Communist-oriented Party. It is found out that most of them were young men from industrial pro-Russian environment with labour background. In the past, they were members of Polish Communist Party and in the years of The Second World War lived in the USSR.

Keywords: party apparatus, party functionary, Central Committee of Polish Workers' Party, Central Committee of Polish United Workers' Party.

Шваб Л. П., кандидат исторических наук, доцент кафедры всеобщей истории, Восточноевропейский национальный университет им. Леси Украинки (Украина, Луцк), lesyashvab@gmail.com

Руководящие кадры исполнительного аппарата Центрального комитета Польской рабочей партии и Польской объединенной рабочей партии (1944–1956)

Освещаются общие портреты лиц, участвующих в исполнительном аппарате Центрального Комитета Польской рабочей партии и Польской объединенной рабочей партии с сентября 1944 по ноябрь 1956 года. Исследуется возраст, пол, происхождение, образование, биография человека до занятия им руководящей должности в аппарате исполнительной власти. Было обнаружено, что большинство молодых людей происходили из районов промышленного рабочего класса, с подроссийской территории, в прошлом – члены Коммунистической партии Польши, которые годы Второй мировой войны провели в СССР.

Ключевые слова: партийный аппарат, партийный функционер, Центральный комитет Польской рабочей партии, Центральный комитет Польской объединенной рабочей партии.

УДК 364.465–054.73(475)

Беззубенко А. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії, Харківський національний
педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
(Україна, Харків), alina-bezzubenko@ukr.net

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛЬЩІ В СИСТЕМІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ТА МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (1989–2004 РР.)

Вивчено досвід діяльності неурядових організацій Республіки Польща у вирішенні проблем надання соціальної допомоги та медичного обслуговування у 1989–2004 рр. Зокрема, увага автора зосереджена на аналізі діяльності таких провідних організацій, як Польський Червоний Хрест, Польська Медична Місія, Польська Гуманітарна Акція, Фонд «Великий оркестр святкової допомоги», МОНАР. Визначено пріоритетні напрями діяльності даних організацій, методи та засоби реалізації їхніх основних статутних цілей. Традиційною основою для діяльності вище перелічених НУО була функція представництва і захисту інтересів соціальних груп, які потребували медичної та гуманітарної допомоги. Константується особлива користь участі організацій третього сектору у розробці і реалізації соціальних програм, адже саме вони мали прямий контакт із малозабезпеченими соціальними групами і можливість посилювати адресність соціальної допомоги.

Ключові слова: неурядова організація, соціальна допомога, гуманітарна діяльність, профілактика, медична просвіта, патронаж.

На початку 1990-х рр. уряд Польщі приділяв велику увагу запровадженню економічних перетворень в країні і значно в меншій мірі – системі медичного обслуговування та наданні соціальних послуг. Польща тривалий час спиралася на систему охорони здоров'я, що існувала в країні до 1989 р., характерною особливістю якої було фінансування з державного бюджету за наявності відрахувань громадян. Однак, низький рівень адаптованості до ринкових умов та скромні фінансові доходи польського населення знижували доступність ліків, якісного медичного обслуговування, отримання повноцінної соціальної допомоги, що значно збільшувало можливість соціальних ризиків серед населення. Спостерігалось хронічне недофінансування даної галузі, застаріла матеріальна база, відсутність фармацевтичних препаратів у лікарнях, низька заробітна плата працівників у соціальній сфері тощо. Згадані вище зміни посприяли до виникнення у Польщі неурядових організацій, які своїм головним завданням в статутній діяльності поставили вирішення назрілих проблем, надання соціальної допомоги та медичного обслуговування.

Дослідженню згаданої проблематики присвячено достатню кількість наукових праць. Польські НУО, що сприяли вирішенню тих чи інших соціальних проблем в країні у досліджуваній період, стали предметом вивчення в колективній монографії «Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim» [6], у дослідженнях Е. Лешь [4], Д. Базунь [1], М. Ціхоцької [3]. Динаміка кількості таких організацій, пріоритетні напрями соціальної допомоги вивчено у працях «Sfery działalności organizacji rozwoju publicznego w Polsce» [10]. Важливим джерелом фактичної інформації стали офіційні сайти неурядових організацій [2; 7; 8; 9; 11].

Метою статті є вивчення діяльності польських неурядових організацій у системі надання соціальної допомоги та медичного обслуговування, а саме аналіз причин появи та активізації НУО після 1989 р., дослідження основних напрямів статутної діяльності, визначення пріоритетних методів та засобів її здійснення, узагальнення досвіду даної роботи.

Відповідно до проведених досліджень у 2008 р. кількість неурядових організацій, для яких соціальна